

Ölü Bedenler Üzerinden Sosyal Kimliğin İfşasında Belediyelerin Sanal Mezarlıkları

Celalettin YANIKⁱ, Mustafa KARAⁱⁱ

Öz: Bu araştırmanın, iki amacı vardır. İlki, belediyelerin sanal mezarlıkları olarak işlev gören ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olup olmadığının belirlenmesidir. İkincisi, farklı siyasal söyleme sahip belediyeler arasında sosyal kimliğin ifşası konusunda farklılık olup olmadığının ortaya konmasıdır. Araştırma, Türkiye'deki 51 il belediyesini kapsamaktadır. Büyükşehir belediyeleri ise araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. MAXQDA11 yazılım programı vasıtasıyla seçilen belediyelerin internet sayfalarından derlenen ölüm ilanlarının içerik analizleri yapılmıştır. Sonuç olarak, belediyelerin sanal mezarlıklarında yayımlanan ölüm ilanlarının kısmen de olsa sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olduğu ve farklı siyasal söylemlere sahip belediyelerin ölüm ilanları arasında sosyal kimliğin ifşası bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, beden, ölüm ilanı, sosyal kimlik, sanal mezarlık.

Municipalities' Virtual Cemeteries for the Revelation of Social Identity of the Dead

Abstract: This research has two main aims. First one is to determine whether obituary notices, acting as municipalities' virtual cemeteries, could be means for revealing social identities. Second one is to present whether municipalities with differing political stances reveal social identities differently. This research covers 51 city municipalities in Turkey. The research limited itself with metropolitan municipalities. Document review method has been used for collecting data. MAXQDA11 software has also been used for content analysis of obituary notices collected from municipality websites. As a result, it has been conferred that obituary notices announced on municipalities' virtual cemeteries are partial revelations of social identities and there is not much meaningful difference between municipalities' revelations of social identities.

Keywords: Death, obituary notice, social identity, municipality, virtual cemetery.

ⁱ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Biga İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, celalettinyanik@hotmail.com.

ⁱⁱ Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Biga İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, mustafakara@comu.edu.tr.

Giriş

Ölüm olgusu, her canlının yüzleşmek zorunda olduğu, kaçınılması mümkün olmayan bir durumdur. Diğer canlılardan farklı olarak insanlar tarihin başlangıcından bu yana ölümün anlamı, sonrasında ne olacağı ve ölümün bir son olup olmadığı konularında kafa yormuşlardır. Bilimin henüz gelişmediği geleneksel dönemlerde din ve felsefe insanların ölümle ilgili sorularına cevap vermiştir. Buna göre, ölüm bir yok oluş değil bu dünyadan başka bir dünyaya geçiştir. İnsanlar bu dünyadaki iyi ya da kötü davranışlarına göre öteki dünyada cezalandırılacak veya mükâfatlandırılacaktır. Sanayi devrimi sonrasında bilimin ve teknolojinin geliştiği modern dönemde ise, ölüm olgusu hukuksal ve bilimsel yönlerden açıklanmıştır. Hukuksal bağlamda ölüm olgusu kişilik kavramıyla ilişkilendirilmiş ve ölümle kişiliğin ortadan kalktığı belirtilmiştir. Bilimsel bağlamda ise, ölüm kalp ve beyin ölümünün gerçekleştirilmesiyle açıklanmıştır. Bilim ve teknolojideki gelişmelere karşın insanlardaki ebedi yaşama arzusu ve yok olmama isteği insanları dinin vadettiği cennete ulaşmak için çabalamaya yöneltmiştir.

İnsanlar sosyal gruplar içerisinde yaşamakta, bir yandan bu grupları etkilemekte diğer yandan da onlardan etkilenmektedirler. Bu karşılıklı etkileşim süreci sonucunda bireysel kimlik sosyal kimliğe dönüşmektedir. Böylece, kişi kendisini Alman ya da Türk, Hristiyan ya da Müslüman, Ortodoks ya da Sünni vs. şekilde tanımlayabilmektedir. Her birey yaşadığı toplumda kabul gören bir sosyal kimlik edinmek için çaba göstermektedir. İnsanlar öldüklerinde bireysel kişilikleri ve kimlikleri ortadan kalkmakla birlikte, bireyin üyesi olduğu grupların kimlikleri yaşamaya devam etmektedir. Sosyal kimliğin sürdürülmesi grubun hayatta olan üyelerine düşmektedir. Hayatta kalan grup üyeleri ölen kişiyle birlikte grubun yok olmadığını, aslında toplum içerisinde makbul bir grup olduklarını, çok sayıda üyelerinin olduğunu ifşa etmek için ölüm ilanları vermektedirler. Dolayısıyla, ölüm ilanları sosyal kimliğin ifşa edilmesinde kullanılan bir araç işlevi görmektedir.

Bu araştırmada, “belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olup olmadığı ve farklı siyasal söylemlere sahip siyasi partilerin idaresindeki belediyelerin ölüm ilanlarında sosyal kimliğin ifşası konusunda farklılık olup olmadığı” sorularına yanıt aranmıştır. Bunun için Türkiye’deki büyükşehir belediyeleri dışındaki il belediyelerinin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanları toplanıp, derlenerek doküman haline getirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde ise içerik analizi tekniğinden yararlanılmış, MAXQDA 11 yazılım programı yardımıyla ölüm ilanlarındaki sosyal kimlik ifadeleri toplanıp değerlendirilmiştir. Sonuçta, belediyelerin sanal mezarlıklarını oluşturan ölüm ilanlarının kısmen sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olduğu ve farklı sosyal kimliklere sahip belediyelerin ölüm ilanları arasında sosyal kimliğin ifşası bakımından anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta, ölüm olgusu, toplum tarafından algılanması ve ilan edilmesi konularında bilgiler verilmiştir. İkinci başlıkta, sosyal kimlik kavramsal ve kuramsal bakımdan incelenmiş ve sosyal kimlik ile ölüm ilanları arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Üçüncü başlıkta ise, araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi, teknikleri ve bulguları özetlenmiştir. Sonuç kısmında da, araştırma kapsamında ulaşılan bulgular değerlendirilerek araştırma tamamlanmıştır.

1. Ölümün Toplum Tarafından Algılanması ve İlanı

Bu başlık altında ilk olarak ölüm olgusu; hukuksal, bilimsel ve dinsel bağlamlarda ele alınarak açıklanmış; ikinci olarak da ölümün niçin ilan edildiği, ölüm ilanlarının toplum açısından ne anlama geldiği hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1. Hukuksal, Bilimsel ve Dinsel Bağlamda Ölüm Olgusu

Hukuksal bağlamda ölüm olgusu kişilik kavramıyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Ölüm kişilere mahsus bir durumdur ve ölümlerle birlikte kişilik de ortadan kalkmaktadır. Kişi, hak sahibi varlık olup, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) kişileri gerçek ve tüzel kişiler şeklinde düzenlemiştir (Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, 2009: 1-2). Kişinin ölebilmesi için önce sağ olarak doğması ve kişiliğin getirdiği hak ve/veya fiil ehliyetlerine sahip olması gerekmektedir (Akıntürk, 2008: 118, 120). 4721 sayılı TMK'da "kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümlerle sona erer" denilmek suretiyle kişiliğin doğumla başladığı ve ölümlerle sona erdiği ifade edilmiştir (RG: 08/12/2001-24607 md. 28). Dolayısıyla, doğum ve kişiliğin kazanılması nasıl hukuksal sonuçlar doğuruyorsa ölüm de birtakım hukuksal sonuçlara neden olmaktadır.

Ölümün gerçekleşmesiyle kişi hukuken ölü haline gelmektedir. Cenaze (ölü), tıbben beyin ve kalp ölümü gerçekleşen kişi olup, cenazelerin şartlarına uygun şekilde gömülmesi gerekmektedir (RG: 19/01/2010-27467). Biyolojik ölüm, kişinin canlılığını sağlayan, dolaşım, solunum ve sinir sistemlerinden oluşan yaşam fonksiyonu bölümlerinin işlevini yerine getirememesi durumudur. Bunun için dolaşım ve solunum fonksiyonlarının geri dönülmez şekilde sona ermesi ve beyin sapı dâhil, beyin bütünü fonksiyonlarının geri dönülmez biçimde durması gerekmektedir. Bununla birlikte, ölüme ilişkin kıstaslar bir ülkede tıp bilimindeki gelişmelere bağlı olarak belirlenmektedir (Özer, 2002: 48-52)¹.

Ölümün miras hukuku ve aile hukuku bakımından bazı sonuçları vardır. Ölümle birlikte kişilik ortadan kalkar, hakların ve borçların akıbeti gündeme gelir. Mirasçılara geçen haklar ve borçlar ölenin para ile ölçülebilen hakları ve borçlarının (mal varlığı) tümüdür. Kişilik hakları ise mal cinsinden olmadığından, ölümlerle birlikte kendiliğinden ortadan kalkar. Yine, evlilik birliği ve ölenin çocukları üzerindeki velayet hakları da ölümlerle birlikte sona ermektedir (Akipek ve Akıntürk, 2004: 259). Hukukun ölüm olgusunu teknik yönden basitleştirerek

¹ Türkiye'deki kıstaslar için bkz. RG: 03/06/1979-16655 md. 11.

açıklama yöntemine karşın, ölümün birey ve toplum tarafından algılanışında dini, felsefi, psikolojik, sosyolojik etkenler devreye girmektedir. Dolayısıyla, ölüm, değişik bilimlerin merak ettiği ve inceleme alanına dâhil ettiği bir çalışma konusu haline gelmiştir (Burcu ve Akalın, 2008: 49).

Bilimsel bağlamda, insanın kim olduğunu?, Nereden gelip nereye gittiğini?, Niçin öldüğünü? Yani varoluşunu sorgulaması varlık felsefesinin gelişmesini sağlamıştır. Varoluşsal anlamda yaşam ve ölüm arasında diyalektik bir ilişki vardır. Karşılıklı olarak birbirlerinin değerini artırır ve hatta karşılıklı olarak birbirlerine ontolojik temel oluştururlar (Gündoğan, t.y.). Ölüm beklemek zorunda olduğumuz bir şey değildir, o zaten şimdiki varoluşumuzun içinde durur, burada ve şimdi varlığımızda zaten her zaman vardır (Malpas ve Solomon, 2006: 180-181, akt. Çalışkan Akçetin, 2010: 6-7).

İnsandaki ölüm korkusu, yok olmama ve sonsuza dek yaşama arzusu karşısında psikoloji bilimi de ölüm olgusu üzerinde durmuştur. Psikolojik bakımdan ölüm bireyin ölüm fikrini algılayışı ve ölüm düşüncesine karşı geliştirdiği tepkilerle ilişkilidir. Evrensel bir gerçek olan ölümle karşılaşma düşüncesi insanlarda farklı tepkilere yol açmaktadır (Hökelekli, 2008: 22). İnsanların ölüme karşı verdiği tepkilerin başında ise ölüm korkusu gelmektedir. İnsanın kendi ölümünü algılaması zordur. İnsan başkalarının ölebileceğini düşünür, ancak ölümün her an kendi başına da gelebileceğini aklına getirmek istemez. Kendi ölümünü düşündüğünde ise, aklına gelen ilk şey genellikle öldürülmektir. Birisinin ya da bir şeyin gelip onu yok edeceği düşüncesi dışında, insan kendi ölümünü hayal edemez (Kübler-Ross, 1987: 18, akt. Özel, 2000: 63). Aynı zamanda, bireylerin ölüm karşısında ölümü inkâr etme, ölüme meydan okuma, ölümü isteme ve ölümü kabullenme şeklinde dört çeşit tutum geliştirdikleri belirtilmiştir (bkz. Koç, 2002: 15-17).

Ölümsüzlüğü arzulayan insan için “ikinci bir hayatın varlığı”na inanma gerek ilahi gerekse ilahi olmayan dinlerin üzerinde önemle durdukları bir konudur (Şenat Kazancı, 2009: 67-68). Bununla birlikte, evrensel bir olgu olan ölümün bireysel ve toplumsal düzeyde algılanış biçimleri, ölüme karşı takınılan sosyal tavırlar ve geliştirilen tepkiler, içinde bulunulan kültürel çevre ve inanç sistemine bağlı olarak topluma ve zamana göre farklılık göstermektedir (Uyanık ve Kala, 2013).

Dinsel bağlamda ölüm, bir son ya da yok oluş anlamına gelmemektedir. Budizm’de ölüm hiçbir canlı için son olmayıp ruh tekrar tekrar hayat bulmaktadır (Tokyürek, 2009: 169). Ölüm yaşamın bir parçası, yaşamın başka bir aşamasının başlangıcı olarak görülmektedir (Karaali, 2008: 62, 63). Canlıların ruhları sürekli ölür ve yeniden dünyaya gelirler. Böylece acı çekerek bedenden bedene geçen ruhun göçü son bulur, ruh aydınlanarak sonsuz mutluluğa erişir (Karaca, 2000). Hinduizm’de de, insan hayatının yalnızca bu dünya ile sınırlı olmadığına, insanın mükemmelliğe ulaşıncaya kadar farklı bedenlerle dünyaya tekrar tekrar geleceğine inanılır (Işık, 2012: 51). Geleneksel Türk dini Tengrizm’de Tanrının

ebedi, insanın ise fani olduğuna inanılmaktadır (Ersoy, 2002: 87)². Tengrizm’de ölüm bir yok oluş olarak algılanmamış, ölümlle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Cıblak, 2012: 606). Ahiret inancı olmasına karşın cennet ve cehennem düşüncesi mevcut değildir (Onay, 2013: 242).

Vahye dayanan Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet dinlerinde de ölüm bir son ya da yok oluş değildir. Musevilikte, ölüm doğal bir süreç kabul edilmektedir. Hayat gibi ölümün de bir anlamı olduğuna ve ahirette dünyada iyi işler yapanların ödüllendirileceğine inanılmaktadır. Ancak, Tevrat (Tora)’ta ölümden sonrasına atıfta bulunulmaması, ölüm sonrasına ilişkin ilk işaretlerin Museviliğin son devirlerinde ortaya çıkması, ölümden sonrasına ilişkin düşüncelerin sağlam bir temele dayanmadığını göstermektedir (Akbaş, 2002: 56). Hristiyanlıkta ise, insan ruh ile bedenden oluşur ve ölen sadece bedendir. Ölümden sonra ruh rabbine geri dönmektedir. Ölümle hayat sona ermemekte, daha güzel bir şekilde bürünmektedir. İsa’nın yeni bir düzen kurmak için yeryüzüne döneceği inancı, insanların yeniden diriltilmesinin garantisi kabul edilmektedir (Karaca, 2000).

İslamiyet’te de ölüm son değil, yeni bir başlangıçtır (Güzel, 2010: 13). Bu nedenle Gazali (2011: 14-15), öleceğinin bilincinde olanlara sadece ölümü düşünmelerini, ölüme hazırlanmalarını ve ölümü devamlı anmalarını tavsiye etmiştir. İlk Türk İslam eserlerinden olan ve Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig’de dünyanın geçici, asıl varış yerinin ise ahiret yurdu olduğu, ahirette mutlu olmanın sırrının aslında bu dünyadayken mutluluğun sırrını bulmaktan geçtiği belirtilmiştir (Baş, 2010: 85-86, 98-99). Tasavvuf düşüncesinde ölüme büyük değer verilmektedir (Tatlıoğlu, 2009: 101). Ölüm, ölümsüzlüğe ulaşmak için geçilmesi gereken bir köprüdür. Yaratana ile buluşmak büyük fedakârlık ister, ölüm köprüsünden geçmeden cennete ve yaratana kavuşmak mümkün değildir (Bardakçı, 2005: 246-247). Ölüm dar elbiseden, kasvetli evden, ayağı sıkı ayakkabıdan, zindandan kurtuluş, bir sarayın inşası için bir viranenin yıkılması anlamlarına gelmektedir. Mevlana ölümü bir kavuşma, buluşma anı olarak tasavvur etmiştir (Şenat Kazancı, 2009: 73-75).

1.2. Ölüm Algısındaki Dönüşümün İlanlara Yansımaları

Modern çağa kadar ölüm doğal karşılanan ve korkulmayan bir olgu iken; günümüzde özellikle Batı dünyasında ölüm yalnızlaştırılmış ve insani olmayan bir duruma getirilmiştir. Ölmekte olan hastalar hastanelerin acil durum odalarına kapatılmış ve hastalar üzerlerinde yoğun tedaviler uygulanan bir araştırma ve yatırım projesi haline gelmişlerdir. Batı dünyasında ölümlerin %80’inin kamu kurumlarında veya özel bir kurumda gerçekleşmesinin bu görüşü desteklediği belirtilmektedir (Karaca, 2000). Bu anlamda ölüm kurumsallaştırılmış, evdeki ölüm yerini hastanedeki ölüme bırakmıştır. İnsanlar artık evlerinde, ailelerinin yanında değil, hastanelerde yalnız başlarına ölmektedir.

² Ayrıca bkz. Öger ve İneyet, 2013: 49; Şekeryan, 2009; Tapucu ve Aksoy, 2004: 54.

Ölüm olayının Batı'da bu denli kurumsallaşmasında Avrupa'nın kendi içerisinde yaşadığı zihinsel ve toplumsal dönüşümler belirleyici olmuştur. Aydınlanma çağı ve seküler düşünce ekseninde Batılının ölüm algısı da değişmiştir. Dine karşı mesafeli duruş, ölümle ilgili pratiklerde de kendini göstermiştir. Hijyen ve sağlıklı bedenler talebi, mezarlıkların kent merkezinden uzaklaştırılması ve hastalıklı kişilerin hastanelere kapatılması şeklinde karşılık bulmuştur. Kişi öldüğünde, cenaze hastaneden hazır halde aileye teslim edilmekte, kişisel mutluluk her şeyden önemli olduğundan yas tutmak hoş karşılanmamaktadır. Cenaze törenleri profesyonel firmalar tarafından gerçekleştirilmekte, yakınlarının nerede olduğunu soran çocuklara onların güzel bir bahçede çiçeklerin arasında olduğu yalanı söylenmektedir (Sağır, 2013: 219-221). Kara (2009: 253-255), ölüm algısındaki dönüşümün nedenlerini, (1) sekülerleşme ile modern bilimin dinin hâkimiyetini zayıflatması, (2) kentleşmeyle birlikte hızlanan nüfus hareketliliği ve aile yapısının değişimi, (3) tıp bilimindeki gelişmeler sonucu ölümün mücadele edilmesi gereken tıbbi bir sorun olarak görülmeye başlanması, (4) reklamlar, televizyon programları ve dergiler vasıtasıyla bireylerin sürekli tüketmeye teşvik edilmeleri ve tükettikçe de mutlu olacakları bilgisinin (mutluluk fetişizmi) aşılması şeklinde sıralamıştır.

Aires (1991: 106), modern çağda tema ve ayinlerin görünüşteki sürekliliğine rağmen, ölümün meydan okunan bir şey haline geldiğini ve bildik nesnelere dünyasının dışına atıldığını belirtmiştir. Hayal âleminde ölüm erotizm ile birleştirilerek, kurulu düzenden kopuşu ifade etmeye başlamıştır. Ölüm kabul edilemeyen bir ayrılık ve başkasının ölümü haline gelmiştir. Ölüm giderek daha dramatik ve gerilim yüklü hale getirilmiştir. Cenaze alayları, matem kıyafetleri, mezarlıkların genişlemesi ve kabirlerin büyümesi vs. ölümü her yerde hazır ve nazır bir hale getirmiştir. Ancak, tüm bu şatafat, ölümle olan eski yakınlığın zayıflamasını önleyememiştir. Günümüz Batı toplumlarının gözünde ölüm hem korkunç, hem de büyüleyicidir; dolayısıyla ona kayıtsız kalınmaz (Thomas, 1991: 125).

Modernite, Batı dışındaki toplumların da ölüm olgusu karşısındaki tavırlarını etkilemiştir. Mesela, insana ölümü hatırlatan bir uyarıcı olan kabir ziyareti İslamiyet'te teşvik edilmiştir. Mezarlıkların insanların her gün görebilecekleri yol kenarlarına, mahalle ortalarına, hatta özel mülklerde evlerin yanına konumlandırılmasına özen gösterilmiştir. Osmanlı mezarlık kültürü modernleşmeyle birlikte 19. yüzyıldan sonra değişim göstermiştir. Bu gün Türkiye'de mezarlıklar, ekonomik nedenler, sağlık ve hijyen koşullarının sağlanması ve modern kent planlamasının gerekleri gerekçe gösterilerek kent dışına itilmiştir. Bu kapsamda, mezarların ve kabristanların yaşanan bölgelerden uzaklaştırılması ile ölümün hayattan dışlanması ve hayat-ölüm kardeşliğinin bozulması arasında bağlantı olduğu belirtilmiştir (Ünal, 2011: 130). Kısaca, modern çağla birlikte sağlık, hijyen, çocukların psikolojisinin olumsuz etkileneceği gibi nedenlerle insanlar yalnız başlarına hastanelerde veya bakım merkezlerinde ölüme terk edilmiştir. İnsanlar ölümü akıllarından çıkardıklarından her ölüm

başkasının ölümü şeklinde algılanmaktadır. Ünal'ın (2011: 131-132) ifadesiyle, modern zihniyette her ölüm zamansızdır, korkulan ve kendisinden kaçınılması gereken bir durumdur.

Cemaat, kendi üyesinin biyolojik ölümünü kabullenmekle birlikte, ortak kimliğini yeniden üretebilmek için ölmüş üyesinin toplumsal ölümünü reddetmektedir. Cemaatin üyesi ölmüş olsa da, cemaatin varoluşunun temelinde her bir üyesinin ebedi yaşama sahip olma arzusu yatmaktadır. Bu nedenle, ölümün ilan edilmesi, ölenin biyolojik ölümünü kabullenmekle birlikte aslında cemaat üyesinin toplumsal ölümünün reddi anlamına gelmektedir (Aygün Cengiz, 2001: 153). Buradan hareketle, günlük gazetelerdeki doğum, ölüm, evlenme, nişanlanma, boşanma, reddetme ve kutlama gibi ticari olmayan kişisel ilanların kültürel yapı içerisinde kalıplaşmış biçimleriyle, toplum içerisindeki gereksinimleri ve ideolojileri yansıttığı söylenebilir. Ayrıca, kişisel ilanlar toplumsal yapı içerisinde belli bir statü edinme veya var olan statüyü koruma amacına da hizmet etmektedir. Statü, kişinin bir gruptaki resmi ya da mesleki duruşunu, kişinin dünyanın gözündeki değerini, önemini ifade etmektedir. İstisnalar dışında cemaatin her bir üyesi dünyanın kendisine saygı duyduğuna dair birtakım işaretler aramakta ve onlara bel bağlamaktadır (Polat, 2011: 88-89).

Geleneksel dönemde kişinin öldüğü ölü yakınlarının ağlamaları ve komşulara haber verilmesiyle duyurulmuş, sonra haberci çıkarılarak mahalle veya köye ölüm haberi verilmiştir. Modern dönemde ise ölümün duyurulmasında belediye ve cami anonsları, gazete ilanları veya diğer iletişim araçları kullanılmaya başlamıştır (Sağır, 2012: 908). Bugün Türkiye'de ölümün ilanında kullanılan kitle iletişim araçları arasında radyo, televizyon, gazete, internet, belediye anonsları ve camilerden okunan salalar sayılabilir. Radyo, televizyon ve gazetelere verilen ölüm ilanlarının ezici çoğunluğunun devlete bağlı kurumların, çeşitli şirketlerin, bankaların, eğitim kurumlarının, parti, dernek, sendika ve vakıfların üst düzey çalışanları ya da üst düzey çalışanlarının birinci dereceden ölen yakınları için verildiği söylenebilir (Aygün Cengiz, 2001: 161). Aynı zamanda yüksek bedeller ödenerek gazetelerde yayınlatılan kişisel ilanların tüketim kültürü ve ideolojisinin de bir göstergesi olduğu belirtilmiştir (Polat, 2011: 89). Gazete ve televizyonlara ilan verecek mali gücü olmayan cemaat üyelerinin yakınlarının ölümünün ilanında ise camilerden okunan salalar ve belediye anonsları devreye girmektedir.

İslam dininde ölüm haberinin çeşitli yollarla duyurulması, yakınlarının, arkadaşlarının ve dindar kimselerinin haberdar edilmesi teşvik edilmiştir. İftihar vesilesi edilmek üzere halkı davet etmek ise kötü kabul edilmiştir. Yüksek sesle ağlayarak, hüznü, ağlatıcı, matemli, kadere isyan içeren, metheden veya kınayan sözlerle ölümün ilan edilmesi ise men edilmiştir (Güzel, 2010: 54-55; kurul.diyabet.gov.tr, 2014; www.fikih.info, 2014). Türkiye'de cenaze merasimine daha fazla kişinin katılmasının sağlanması, ölenin akraba, eş, dost ve komşuları gibi hukuku bulunanlara ölüm haberinin duyurulması ve cenaze merasimine katılmalarının sağlanması amacıyla vakit namazlarından sonra cenaze namazının

kılınması teamül haline gelmiştir. Aynı amaçla ölen kişinin ikamet ettiği mahalle camiinin minaresinden cenaze salası okunması da bu teamülün bir devamıdır³. Bu salalarda ölen kişinin adının ve memleketinin söylenmesinde dinen bir sakınca bulunmamış, ancak ölen kişi için övücü sözler söylenmesi uygun görülmemiştir (DİB, 2002).

Türkiye’de büyük kentlerin yanı sıra bazı kent ve ilçelerde geleneğe dönüşen belediye anonsları, kentin çeşitli yerlerine konulan hoparlörler vasıtasıyla sesli duyuru yolu ile kamusal yükümlülüklerin duyurulması dışında kayıp, ölüm ve cenaze haberlerinin, çeşitli ilan ve etkinliklerin kent sakinlerine duyurulması için yapılmaktadır (Fidan, 2010). Özellikle ölüm ilanları, kent merkezi ve köylerindeki vefat haberlerinin kent sakinlerine duyurularak, onların da cenaze merasimi ve taziyelere katılmalarını sağlamaktadır (www.bayburtpostasi.com.tr, 2014). Belediyeler tarafından yapılan ölüm ilanlarında cenaze salasına benzer şekilde ölenin kimliği, mesleği, cenaze namazının nerede kılınacağı ve nereye defnedileceği gibi bilgilere yer verilmektedir. Camilerden verilen salalar ölenin yaşadığı köy veya mahalleyi haberdar ederken, belediye anonsları ve belediyelerin internet sitelerinde yayımlanan ölüm ilanları kent veya belde halkının haberdar edilmesini sağlamaktadır.

Sonuçta, ölüm ilanları bir yandan cemaatin ölen üyesinin bireysel ölümünü ilan etme ve cemaatin toplumsal ölümünü reddetme, diğer yandan da cemaatin geride kalan üyelerinin toplumsal yapı içerisinde belli bir statü edinmelerine veya var olan statülerini korumaları amacına hizmet etmektedir. Ölümün ilanında radyo, televizyon, gazete, internet, sala verilmesi ve belediye anonsları gibi değişik yöntemler kullanılmaktadır. Gazete ve televizyon ilanları daha çok varlıklı kesimlere hitap ederken, cenaze salası, belediye anonsları ve belediyelerin internet sitelerinde verilen ilanlar çok daha geniş bir kitleye ölüm olayının haber verilmesinde kullanılmaktadır.

2. Sosyal Kimlik ve Ölüm İlanları İlişkisi

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kimlik “toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü” şeklinde tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr, 2015). Başka bir ifadeyle kimlik, kişiyi diğer kişi ve şeylerden farklı kılan, kendine özgü niteliklerinin toplamıdır (Aydoğdu, 2004: 118). Kimlik kavramı bireyler veya nesnelere arasındaki benzerlik ve farklılık kriterlerini içermektedir. Birey kendisi ile diğer birey ve şeyler arasındaki benzerlik ve farklılıklara göre kimliğini tanımlamaktadır. Bireyin grup veya toplum tarafından kabulü kimliğinin o grup ya da toplum tarafından onaylanmasına bağlıdır (Aka, 2010: 17). Dolayısıyla, kimlik talebi ve inşası iki farklı söylem zemininde gerçekleşmektedir. İlk olarak ben/biz, sizden farklıyım/farklıyız söylemi, ikinci olarak da sen/siz bizden farklısın/farklısınız söylemidir. Aslında her iki durumda da sosyal gruplar farklı söylem ve anlam ilişkisi içerisinde kendi

³ Cenaze salası için bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, 2009: 15; TDV İslam Ansiklopedisi, 1993: 358-359.

kimliklerinin inşacı ve savunucusudurlar. Grup üyeleri kendilerinin diğer gruplardan, diğer grupların da kendilerinden farklı olduğunu ifade ederek kendi kimliklerini inşa etme sürecine girmektedirler (Kolukırcık ve Yıldırım, 2009: 148).

Kimlik inşası, farklı psikolojik ve sosyal süreçler tarafından şekillendiğinden kişilerin ya da toplumsal grupların tek bir kimliği yoktur. Mesela, kişinin hangi dine veya mezhebe bağlı olduğu, kendini hangi ulusa ve etnik kimliğe ait hissettiği, hangi sosyal çevreye ve hangi mesleğe sahip olduğu sorularına vereceği cevaplar kişinin birden fazla kimliğe sahip olduğunu göstermektedir. Kişinin sahip olduğu kimlikler aynı derecede önemli olmadığı gibi hiçbir kimlik de tam olarak anlamsız değildir. Çünkü kimlik çeşitli aidiyetlerden oluşmakla birlikte kişi kimliğini bir bütün olarak yaşamakta, bu aidiyetlerden birine müdahale edildiğinde bütün kimlik bu durumdan etkilenmektedir. Ancak bu bütünlüğe rağmen duruma göre kişinin kimliklerinden birisi daha önemli hale gelebilmektedir. Genellikle en fazla saldırıya uğrayan kimlik ön plana çıkmaktadır. Mesela, kişi inancının tehdit altında olduğunu hissettiğinde dinsel kimliği bütün kimliğini özetler şekilde ön plana çıkmaktadır. Ancak, kişi etnik kimliğini tehdit altında gördüğünde dindaşlarıyla bile mücadeleyi göze alabilmektedir (Belek, 2006: 5-6).

Bireyler kişisel kimlikleriyle dâhil oldukları sosyal gruplarla etkileşime girerek sosyal kimliklerini inşa ederler. Her sosyal grup belirli duygu ve düşüncelere dayanan farklı değer yargılarının temsilcileri olduğundan sosyal gruplarda bireyleri çeken bir kuvvet vardır. Bireyler, dünya görüşlerine uygun bir ya da daha fazla sosyal gruba katılmayı ya da en azından kendilerini onlardan biri saymaya ihtiyaç duyarlar (Sevim, 2003: 90-92). Dolayısıyla, kişisel kimliğin sosyal kimliğe dönüşmesinde sosyal gruplar merkezi bir rol oynamaktadır. Sosyal gruplar ilişkiye girdiklerinde birbirlerini etkilerler. Kendilerini milliyet, sınıf, cinsiyet, din, meslek vb. bakımından aynı kategoriye dâhil edenler aynı sosyal kategori ile belirlenmiş bir sosyal grubun üyesi haline gelirler (Sözen, 1991: 95-96).

Sosyal hayat içerisindeki farklı sınıflar veya gruplardan oluşan parçalı yapı sosyal grupları oluşturmaktadır. Sosyal kimlik ise, bir sosyal sınıflandırma sistemi içerisine kişinin kendisini veya diğer kişileri yerleştirdiği bir süreci ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle kişinin yaptığı her sosyal sınıflandırma aslında kendini veya diğer kişileri tanımlama çabasıdır. Kişinin kendisini veya diğer kişileri tanımlamada kullandığı ifadelerin toplamı kendisinin ve diğerlerinin sosyal kimliğini oluşturmaktadır. Kişi sosyal sınıflandırma yaparken bir kişiyi kendilerinden olmasına ve diğer benzer grupların dışında yer almasına göre tanımlamaktadır. Kişi, sosyal sınıflandırma yoluyla kendisini diğer benzer sınıflardan ayırt etmektedir. Bu aynı zamanda kişinin üyesi olduğu, duygu ve değerlerini paylaştığı sosyal gruplara ilişkin kişisel kanaatlerini oluşturmaktadır (Turner, 1982: 17-18; Reicher, 1982: 67).

Sosyal Kimlik Teorisi Tajfel ve Turner tarafından 1979'da geliştirilmiştir. Teorinin orijinalliği gruplar arası ayırımın psiko-sosyal temellerinin anlaşılmasına katkı sağlamasından gelmektedir. Tajfel vd. (1971) bir grubun üyelerini kendi gruplarının lehine diğer grupların ise aleyhine ayrımcılık yapmaya yönelten asgari koşulları belirlemeye çalışmışlardır (www.utwente.nl, 2015). Tajfel'in 1970 ve 1971'de yaptığı çalışmalar, sosyal sınıflandırmanın grup içi davranışlar üzerinde önemli rol oynadığını göstermiştir. Tajfel'e göre belirli şartlar altında nesnelere basitçe grup içi ya da grup dışı şeklinde sınıflandırılması diğer gruplara karşı grup içi ayrımcılık ve kayırmacılık için yeterli olduğu kadar gerekli bir şarttır (Turner, 1975: 5). Tajfel'in hipotezine göre bireyler pozitif bir sosyal kimlik bulmak ve onu sürdürmek için çaba harcarlar. Yine, bu sosyal kimliğin kişiler tarafından erişilebilir olması gerekir. Tajfel'e göre bir dış grubun aksine grup içi sosyal ilişki süreçleri vasıtasıyla pozitif sosyal kimliğe erişilebilir (Caims, 1982: 285). Sosyal Kimlik Kuramı, bireysel kimliğin sosyal kimliği, sosyal kimliğin de bireysel kimliği etkileyeceği ve bu iki kimliğin tümüyle birbirinden ayıramayacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ancak, kuram temel varsayımlarının kesinliği ile birçok yeni araştırmaya kaynaklık etmiştir (Demirtaş, 2003: 129-130, 141-142).

Sosyal kimlik ve ölüm ilanları arasındaki ilişkiye bakıldığında, ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşa edilmesinde kullanılan bir araç olduğu söylenebilir. Aygün Cengiz (2001: 155, 158, 159-160)'in de ifade ettiği gibi, ölüm ilanlarında söylenen şey aslında, adına ilan verilen kişinin öldüğüdür. Ancak, ilanda o kişinin öldüğü basit bir biçimde "falanca kişi ölmüştür" şeklinde ifade edilmez. O kişinin öldüğü söylenirken onun kim olduğu, kimlerden olduğu, ötekilerden nasıl farklılaştığı da anlatılmaktadır. Böylece, ötekinin de belirlendiği bir kimlik inşasına girilmektedir.

"Çanakkale **eşrafından**; Rıfat SİVASLI ve Mehmet SİVASLI'nın **babaları**, Sefer SİVASLI vefat etmiştir. Cenazesi bugün ikindi **namazına** müteakip Baklacı **Camii'**nden kaldırılarak şehrimiz yeni mezarlığına defnedilecektir. Dost, akraba ve **din kardeşlerine** duyurulur (Çanakkale Belediyesi, 07.01.2015 tarihli ölüm ilanı).

Maliyeden emekli Selahattin Yalman'ın abisi eski **şoför eşraflarından** Ahmet YALMAN vefat etmiştir. Cenazesi Hoca Ahmet Yesevi **Camii**nden alınarak **aile mezarlığına** defnedilecektir (Çankırı Belediyesi, 01.01.2015 tarihli ölüm ilanı)".

Dolayısıyla, ölüm ilanları ölen kişinin kim olduğunu, kimlerden olduğunu, ötekilerden nasıl farklılaştığını ortaya koymak suretiyle sosyal kimliğin ifşa edilmesinde rol oynamaktadır. Kişi ölse de üyesi olduğu sosyal grubun kimliğinin ölmediği diğer sosyal gruplara ilan edilmektedir. Kendilerini aynı sosyal gruba mensup gören bireyler cenaze merasimine katılarak hem ölen kişinin yakınlarına destek olmakta hem de diğer gruplara karşı kendilerinin ne kadar kalabalık ve güçlü kişilerden meydana geldikleri, mensubu oldukları sosyal grubun kimliğinin diğer sosyal gruplarından daha olumlu olduğu mesajını vermektedirler.

3. Sosyal Kimliğin İfşasında Belediyelerin Sanal Mezarlıkları

Sosyal kimlik, toplumun devamlılığı bakımından önemli olduğundan sürdürülebilir olması gerekmektedir. Çünkü bireyler ölseler dahi mensubu olduğu sosyal gruplar ve kimlikleri yaşamaya devam etmektedir. Bu araştırmada “ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olması bakımından sosyal kimliğin sürdürülmesine katkıda bulunduğu” varsayımından hareketle iki soruya yanıt aranmıştır. Bunlardan ilki “Ölüm ilanları sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç mıdır?” ikincisi “Farklı siyasal söylemlere sahip siyasi partilerin idaresindeki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarında sosyal kimliklere ilişkin ifadeler arasında farklılık var mıdır?” şeklindedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmada ilk olarak, belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. İkinci olarak, farklı siyasal söylemlere sahip siyasi partilerin idaresindeki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarındaki sosyal kimliklere ilişkin ifadeler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma iki varsayıma dayandırılmıştır. İlki, ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olduğu; ikincisi ise farklı siyasal söylemlere sahip siyasi partilerin idaresindeki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarında sosyal kimliklere ilişkin ifadeler arasında farklılık olduğu şeklindedir.

Araştırmada farklı siyasal söylemlere sahip siyasi partilerin idaresindeki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarında sosyal kimliklere ilişkin ifadeler arasında farklılık olduğu varsayıldığından Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) grubu bulunan dört siyasi partinin AKP, CHP, MHP ve BDP (Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Barış ve Demokrasi Partisi) idaresindeki il belediyeleri seçilmiştir. Büyükşehir belediyeleri ise araştırmanın sınırlarını oluşturmuştur. 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimi sonuçlarına göre, Türkiye’de bu durumdaki belediye sayısı 51’dir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Yer Alan İller.

AKP	Adıyaman, Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bolu, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Muş, Nevşehir, Niğde, Rize, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Ardahan, Kilis, Düzce
CHP	Burdur, Çanakkale, Edirne, Giresun, Kırklareli, Sinop, Zonguldak, Yalova
MHP	Isparta, Kars, Bartın, Karabük, Osmaniye
BDP	Ağrı, Bitlis, Hakkâri, Siirt, Tunceli, Batman, Şırnak, Iğdır

Kaynak: <http://secim.haberler.com/2014/> (Erişim: 04.03.2015).

Tablo 1'deki, 51 belediyenin 17'sinin (Ağrı, Bingöl, Bitlis, Hakkâri, Isparta, Kars, Kastamonu, Muş, Nevşehir, Siirt, Tunceli, Aksaray, Karaman, Batman, Şırnak, Iğdır, Karabük) internet sayfasında ölüm ilanlarına yer verilmemiştir. 10 belediyenin (Adıyaman, Edirne, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Kırklareli, Kırşehir, Kütahya, Zonguldak, Ardahan) internet sayfasında da araştırma dönemini kapsayan 01-31 Ocak 2015 tarihleri arasındaki ölüm ilanlarına rastlanmamıştır. 11 belediye ise (Artvin, Bolu, Burdur, Sivas, Yozgat, Bayburt, Kırıkkale, Bartın, Yalova, Kilis, Osmaniye) ölüm ilanları için program kullanmaları nedeniyle sadece ölenin adı, ana-baba adı, ölüm tarihi, gömüldüğü yer gibi bilgilere tablo şeklinde yer vermiştir.

Tablo 2. Ölüm İlanlarının Tablo Şeklinde Verilmesi.

Cenaze Bilgi Sistemi TARİH: 02.01.2015 Cuma	
Adı – Soyadı	GÜNGÖR ÖZDİNÇ HAZNEDAR
Baba Adı	DURAN
Ana Adı	AFİFE
Doğum Yeri	OSMANİYE
Doğum Tarihi	18 NİSAN 1927
Taziye Yakını	NİHAT ÇELİK o 542 839 38 76
Adresi	ALİBEYLİ MAHALLESİ KARAOĞLANOĞLU SOKAK NO:35

Kaynak: <http://www.osmaniye-bld.gov.tr/index.php/en/hizmetler/cenaze-ilanlari?start=48>, (Erişim, 22.02.2015).

Dolayısıyla sosyal kimliğin ifşasına yönelik analizler bu 38 belediye dışındaki Afyon, Amasya, Bilecik, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Düzce, Giresun, Niğde, Rize, Sinop, Tokat ve Uşak illerini kapsamaktadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi ve Teknikleri

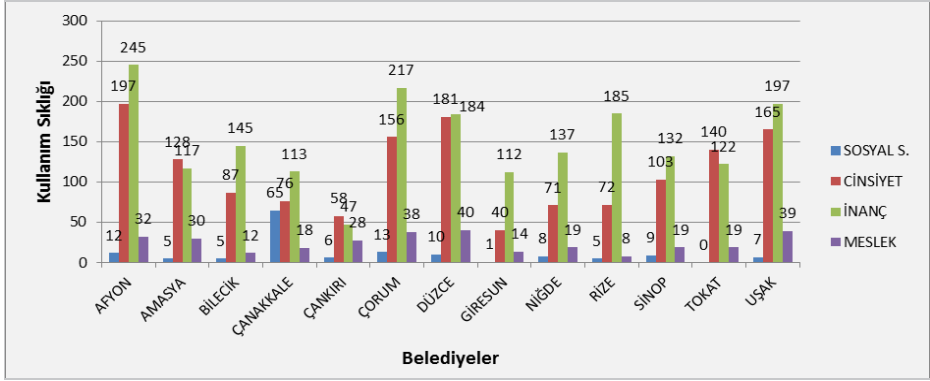
Araştırma verilerinin elde edilmesinde doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman, araştırmayla ilgili olarak elde edilen materyalleri ifade etmektedir. Kamu kayıtları ve kişisel belgeler nitel araştırmalarda yaygın şekilde kullanılan dokümanlardır. Bunların dışında, popüler kültür kayıtları ve görsel dokümanlar da nitel araştırmalarda kullanılmaktadır (Merriam, 2013: 131-132). Nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliliğini artırmak için diğer yöntemlerle birlikte araştırma problemine ilişkin yazılı ve görsel materyallerden yararlanılmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi araştırmacılara ihtiyacı olan verileri gözlem ve görüşme yapmadan sağlama imkânı vermektedir. Bu anlamda doküman incelemesi araştırmalar zaman ve para tasarrufunda katkıda bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217-218).

Bu araştırmada, belirlenen 13 belediyenin internet sayfalarında yayımlanan 01-31 Ocak 2015 tarihleri arasındaki ölüm ilanları derlenerek doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Belirlenen dönemde 13 belediye tarafından (Afyon-62, Amasya-61, Bilecik-51, Çanakkale-26, Çankırı-57, Çorum-123, Düzce-101, Giresun-60, Niğde-31, Rize-25, Sinop-29, Tokat-74, Uşak-120) toplam 820 ölüm ilanı yayımlanmıştır. Bu belediyelerin internet sayfalarında eşit sayıda ölüm ilanı yayımlanmadığından 820 ilanının aritmetik ortalaması alınarak 63 sayısına ulaşılmıştır. Aritmetik ortalamasının altında (± 10) ilan yayımlayan Çanakkale, Niğde, Rize ve Sinop belediyelerinin ölüm ilanı sayısını aritmetik ortalamaya yaklaştırmak için Şubat ve Mart 2015 tarihleri arasındaki ölüm ilanlarından yararlanılmış ve 941 ölüm ilanına ulaşılmıştır. Tüm bu aşamalardan sonra, araştırmacılar tarafından derlenen ölüm ilanları Microsoft Office Word ortamına aktarılmış ve incelemeye hazır doküman haline getirilmiştir. Toplanan verilerin analizinde ise içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi; toplanan materyalin görünen içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel yollardan betimlenmesidir. Bir bakıma tanıma, ortaya koyma, gösterme, anlamı aydınlatma amacına hizmet edebilecek bir sınıflandırma, anlama ilişkin bir kanıt inşasıdır (Bilgin, 2014: 2). İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259).

Araştırmada, MAXQDA11 yazılım programından yararlanılarak seçilen belediyelerin internet sayfalarından derlenen ölüm ilanlarının içerik analizleri yapılmıştır. Program, nitel veri analizi tekniklerinden olan içerik analizi gibi teknikleri kolaylaştırmayı amaçlamakta ve çok geniş metin veya verileri bir arada analiz etme imkânı sunmaktadır. Böylece içerik analizi daha sistematik bir hale getirilmekte ve çok geniş verilerle çalışmayı sağlamaktadır. Bu program, sade, pratik ve kullanışlı olması, daha ayrıntılı içerik incelemesine imkân vermesi ve kavramlar arası ilişkiyi görsel olarak daha zengin sunmasından dolayı tercih edilmiştir (Kerman vd. 2014: 37). Seçilen 13 belediyenin internet sayfasında yayımlanan ölüm ilanlarında geçen sosyal kimlik ifadeleri dört kategoride (cinsiyet, din, sosyal sınıf ve meslek) toplanmıştır. Cinsiyet kategorisi için baba, dayı, dede, amca, kayınpeder, oğlu, anne, hala, yenge, kayıinvalid, kızı; inanç kategorisi için Allah, cami, namaz, hacı; sosyal sınıf kategorisi için esnaf, eşraf, memur, işçi, çiftçi, müdür; meslek kategorisi için çalgıcı, müzisyen, polis, subay, muhtar, öğretmen, tüccar, usta, sanayici, imam, müezzin, şoför, tamirci, elektrikçi, balıkçı, marangoz, avukat, savcı, hâkim, doktor, hekim, veteriner, hemşire sözcükleri MAXQDA 11 yazılım program yardımıyla taranarak kodlanmış, belirli bir kodlamanın bütün metinlerdeki sayısal dağılımı verilmiş ve iller arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları

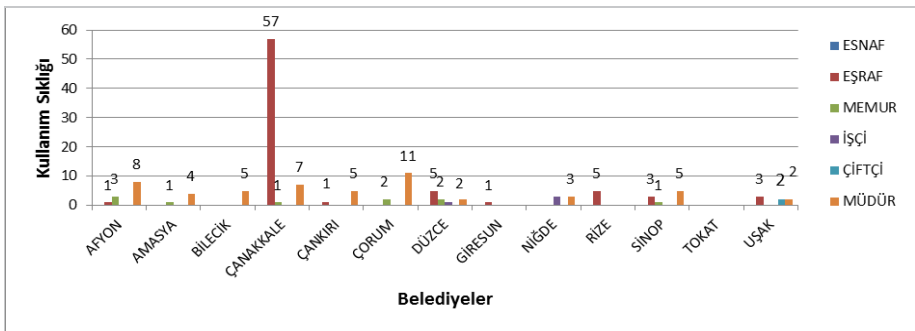
Araştırmada, sosyal kimliğe ilişkin ifadeler cinsiyet, inanç, sosyal sınıf ve meslek olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Her kategori altında toplanan sözcükler ölüm ilanlarındaki kullanıma sıklıklarına ve seçilen illere göre nasıl bir dağılım gösterdiklerine göre analize tabi tutulmuş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Grafik 1. Sosyal Kimlik Kategorilerinin İllere Göre Kullanım Sıklığı.

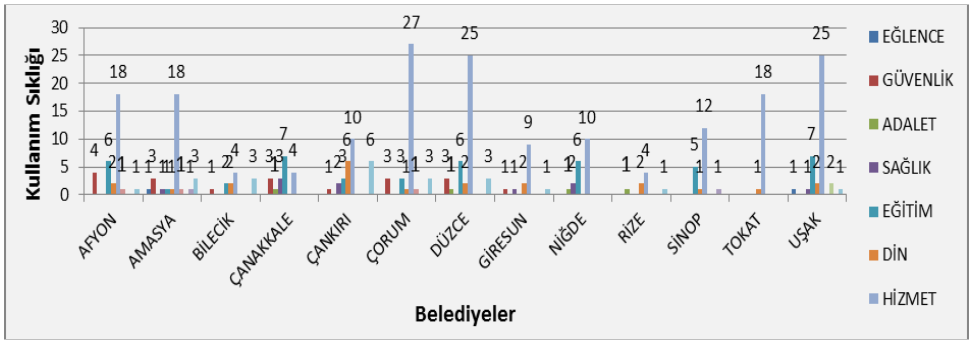
170

Grafik 1’de, araştırma kapsamındaki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarında sosyal kimliğin ifade edilmesinde kullanılan cinsiyet, inanç, meslek ve sosyal sınıf kategorilerine ilişkin sözcüklerin belediyelere göre dağılımı yer almaktadır. Sosyal sınıfa ilişkin 146, cinsiyete ilişkin 1474, inanca ilişkin 1953 ve mesleğe ilişkin 316 sözcük kullanılmıştır. Bu 13 ildeki sosyal kimlik kategorilerindeki sözcüklerin toplamı 3889 ortalaması ise 299,15’tir. CHP’li Çanakkale Belediyesi 272 ve Sinop Belediyesi 263 sözcükle ortalamaya yakınken, Giresun Belediyesi 167 sözcükle ortalamanın altında yer almaktadır.

Grafik 2. Sosyal Sınıf Kategorisindeki Sözcüklerin İllere Göre Kullanım Sıklığı.

Grafik 2’de araştırma kapsamındaki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ve sosyal sınıf kategorisi altında toplanan esnaf, eşraf, memur, işçi, çiftçi ve müdür sözcüklerinin belediyelere göre dağılımı verilmiştir. Ölüm ilanlarında sosyal sınıfı ifade etmede kullanılan sözcükler kullanım sıklığı bakımından eşraf 76, müdür 52, memur 10, işçi 4 ve çiftçi 2 sözcük şeklinde sıralanmaktadır. Bu 13 ildeki sosyal sınıf ifade eden sözcüklerin toplamı 144 ortalaması ise 11,07’dir. CHP’li Çanakkale Belediyesi 65 sözcükle ortalamanın çok üstündeyken, Giresun Belediyesi 1 sözcükle ortalamanın çok altında, Sinop Belediyesi ise 9 sözcük ile ortalamaya yakın bir seyir izlemektedir.

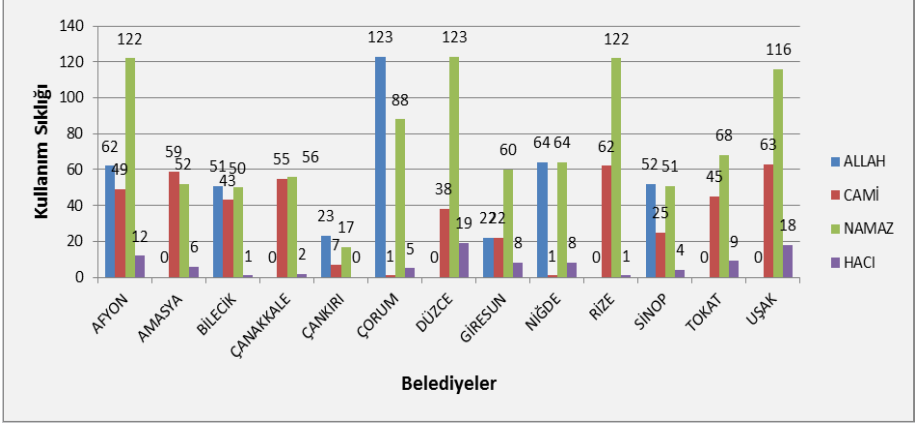

Grafik 3. Meslek Kategorisindeki Sözcüklerin İllere Göre Kullanım Sıklığı.

Grafik 3’te, araştırma kapsamındaki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ve meslek kategorisi altında toplanan çalgıcı, müzisyen, polis, subay, muhtar, öğretmen, tüccar, usta, sanayici, imam, müezzin, şoför, tamirci, elektrikçi, balıkçı, marangoz, avukat, savcı, hâkim, doktor, hekim, veteriner, hemşire sözcüklerinin belediyelere göre dağılımı verilmiştir. Aranan sözcük sayısı fazla olduğundan meslekler eğlence, güvenlik, adalet, sağlık, eğitim, din, hizmet, ulaştırma, sanayi, ticaret ve idare sektörleri altında toplanmıştır⁴. Bu 13 belediyede (eğlence 2, güvenlik 19, adalet 4, sağlık 10, eğitim 46, din 22, hizmet 184, ulaştırma 3, sanayi 2, ticaret 2 ve idare 22) meslek ifade etmede kullanılan toplam sözcük sayısı 316, ortalaması ise 24,30’dur. CHP’li Çanakkale Belediyesi 18, Giresun Belediyesi 14 ve Sinop Belediyesi 19 sözcükle ortalamaya yakın bir seyir izlemektedirler.

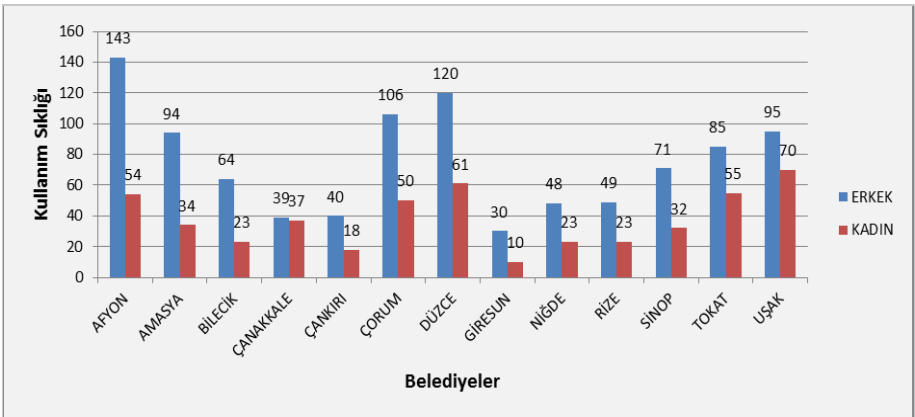
⁴ Mesleklerin belirli sektörler altında toplanmasında Mesleki Yeterlilik Kurumunun Sektörler sınıflandırmasından yararlanılmıştır (bkz. <http://www.myk.gov.tr/index.php/tr/msd-sektorler>, Erişim, 01.03. 2015).

Grafik 4. İnanç Kategorisindeki Sözcüklerin İllere Göre Kullanım Sıklığı.

Grafik 4'te araştırma kapsamındaki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ve inanç kategorisi altında toplanan Allah, cami, namaz ve hacı sözcüklerinin belediyelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, ölüm ilanlarında inanç kategorisinde toplanan sözcüklerin kullanım sıklığı sırasıyla namaz 989, cami 470, Allah 397 ve hacı 93 sözcük şeklindedir. Bu 13 belediyenin internet sayfalarındaki ölüm ilanlarında yer alan inanç kategorisindeki sözcüklerin toplamı 1949, ortalaması ise 149,92'dir. Buna göre, CHP'li Çanakkale Belediyesi 113, Giresun Belediyesi 112 ve Sinop Belediyesi 132 sözcükle inanç kategorisindeki sözcükleri kullanma bakımından ortalama bir seyir izledikleri söylenebilir.

Grafik 5. Cinsiyet Kategorisindeki Sözcüklerin İllere Göre Kullanım Sıklığı.

Grafik 5'te, araştırma kapsamındaki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ve cinsiyet kategorisi altında toplanan erkek (baba, dayı, dede, amca, kayınpeder, oğlu) ve kadın (anne, hala, yenge, kayıncı, kızı) sözcüklerinin belediyelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, ölüm ilanlarında cinsiyetle ilgili sosyal kimlik ifadeleri erkek 984 (baba, dayı, dede, amca, kayınpeder, oğlu) ve kadın 490 (anne, hala, yenge, kayıncı, kızı) sözcük şeklinde sıralanmıştır. İncelenen 13 belediyenin internet sayfalarındaki ölüm ilanlarında yer alan cinsiyet kategorisindeki sözcüklerin toplamı 1474, ortalaması ise 113,38'dir. CHP'li Çanakkale Belediyesi 76 ve Giresun Belediyesi 40 sözcükle cinsiyet kategorisindeki sözcükleri kullanma bakımından ortalamanın altında kaldığı, Sinop Belediyesi'nin ise, 103 sözcükle ortalamaya yakın bir seyir izlediği görülmüştür.

Sonuç

Sosyal kimliğin ifşasında; cenaze salası, gazete ilanları, televizyon haberleri, belediye anonsları ve belediyelerin internet sayfalarında verilen ölüm ilanlarından yararlanıldığı ifade edilmiştir. Televizyon ve gazetelerde yayımlanan ölüm ilanlarında genellikle toplumun itibarlı kişileri yer almaktadır. Aygün Cengiz (2001: 161), gazete ilanlarının çoğunun devlete bağlı kurumların, çeşitli şirketlerin, bankaların, eğitim kurumlarının, parti, dernek, sendika ve vakıfların üst düzey çalışanlarının ya da onların birinci derecede ölen yakınları için verildiğini belirtmiştir. Belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarında, o beldenin eşrafından ya da eşrafın eşi, annesi veya babası gibi birinci derece yakınlarının yanı sıra daha düşük sosyal kimliklere sahip kişilerin de bu sanal mezarlıklarda kendilerine yer buldukları söylenebilir. Bununla birlikte incelenen ölüm ilanlarında kadınların kendi kimliklerinden ziyade erkeğin sosyal kimliği üzerinden, erkeklerin ise mesleki ve toplumsal konumları bağlamında tanımlandıkları araştırma dâhilinde gözlemlenmiştir.

Araştırmada, belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olduğu varsayımından hareketle büyükşehir belediyeleri dışındaki 51 il belediyesinin internet sayfalarındaki ölüm ilanları incelenmiştir. Bunlardan yalnızca 13'ünde (Afyon, Amasya, Bilecik, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Düzce, Giresun, Niğde, Rize, Sinop, Tokat, Uşak) araştırma için belirlenen 01-31 Ocak 2015 dönemine ilişkin sosyal kimlik ifadeleri içeren ölüm ilanları olduğu görülmüştür. Başka bir ifadeyle, araştırma kapsamındaki belediyelerin yalnızca %25,49'unun ya da dörtte birinin internet sayfasında sosyal kimliğe ilişkin ifadelerin olduğu ölüm ilanları yayımlanmıştır. Dolayısıyla, belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kullanılan bir araç olduğu varsayımının kısmen doğru olduğu söylenebilir.

Farklı siyasal söylemlere sahip siyasi partilerin idaresindeki belediyelerin internet sayfalarında yayımlanan ölüm ilanlarında sosyal kimliklere ilişkin ifadeler arasında farklılık olacağı araştırmanın diğer bir varsayımdır. Buna göre sağ siyasal

söyleme sahip AKP ve MHP'li belediyelerin ölüm ilanlarında sosyal kimliklere ilişkin ifadelere daha fazla yer verilirken sol siyasal söyleme sahip CHP ve BDP'li belediyelerin ölüm ilanlarında daha az yer verileceği düşünülmüştür. Araştırma kapsamındaki BDP'li belediyelerin (Ağrı, Bitlis, Hakkâri, Siirt, Tunceli, Batman, Şırnak, Iğdır) internet sayfalarında ölüm ilanlarına yer verilmediği⁵, MHP'li belediyelerin ise (Isparta, Kars, Bartın, Karabük, Osmaniye) ölüm ilanlarında sosyal kimliğe ilişkin ifadelerin olmadığı, ilanların tablo şeklinde verildiği belirlenmiştir⁶.

BDP'li belediyelerin siyasal söylemleriyle ilişkili olarak internet sayfalarında ölüm ilanlarına yer vermemeleri varsayımımızı desteklemektedir. Ancak, sağ siyasal söyleme sahip AKP'li (Afyon, Amasya, Bilecik, Çankırı, Çorum, Düzce, Niğde, Rize, Tokat, Uşak) belediyelerle sol siyasal söyleme sahip CHP'li (Çanakkale, Giresun, Sinop) belediyelerin sanal mezarlıkları ölüm ilanları üzerinden sosyal kimliğin ifşa edilmesi bakımından benzerlik göstermektedirler. Araştırmada, sosyal kimliğe ilişkin ifadeler dört kategoride (cinsiyet, inanç, sosyal sınıf ve meslek) toplanmıştır. CHP'li belediyelerin meslek ve inanç kategorilerinde orta, sosyal sınıf kategorisinde orta ve ortanın üstünde, cinsiyet kategorisinde ise orta ve ortalamanın altında bir seyir izledikleri tespit edilmiştir (bkz. Grafik 2 ve Grafik 5). Dolayısıyla araştırma kapsamında yer alan sol siyasal söyleme sahip CHP'li belediyelerle sağ siyasal söyleme sahip AKP'li belediyelerin sanal mezarlıkları arasında sosyal kimliğin ifşa edilmesi noktasında önemli bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak bu araştırma, bir yandan Türkiye özelinde belediyelerin sanal mezarlıkları konumundaki internet sayfalarındaki ölüm ilanlarının sosyal kimliğin ifşasında kısmen de olsa kullanılan bir araç olduğunu göstermesi, diğer yandan sol ve sağ siyasal söyleme sahip belediyeler arasında sosyal kimliğin ifşası noktasında önemli bir farklılık olmadığını göstermesi bakımından sosyal kimlik kuramına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda sosyal kimlik konusunda daha sonra yapılacak benzer çalışmalara araştırmacıların faydalanabilecekleri bazı veriler sunmuştur.

⁵ BDP'li belediyelerden sadece araştırma kapsamında bulunmayan Van Büyükşehir Belediyesinin internet sayfasında Tablo 2'deki gibi sosyal kimlik ifade eden sözcüklerin kullanılmadığı ilanlar bulunmaktadır (bkz. <http://www.van.bel.tr/tr/tazyeler>, Erişim, 07.07.2015).

⁶ AKP'li belediyelerden 12'si (Artvin, Bolu, Elazığ, Erzincan, Kırşehir, Sivas, Yozgat, Bayburt, Kırıkkale, Kilis, Rize ve Tokat), CHP'li belediyelerden ise 3'ü ölüm ilanlarının yayımlanması konusunda benzer bir yöntem izlemiştir. AKP'li Rize ve Tokat belediyeleri ölüm ilanlarını tablo olarak göstermekle birlikte, sosyal kimliğe ilişkin ifadelere yer verdiklerinden analize dâhil edilmişlerdir.

Kaynakça

- Aka, A. (2010). “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 34, Sayı 1, ss. 17-24.
- Akbaş, M. (2002). “Yahudi ve Hristiyan Düşüncesinde Ölüm Sonrası Hayat ve Diriliş İnançının Dini ve Teolojik Temelleri”, *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, ss. 37-60.
- Akıntürk, T. (2008). *Medeni Hukuk*, 13. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Akipek, G. J. ve Turgut A. (2004). *Türk Medeni Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*, Birinci Cilt, Yenilenmiş 5. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Arîs, P. (1991). *Batılının Ölüm Karşısında Tavırları*, (Çev.) M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece.
- Aydoğdu, H. (2004). “Modern Kimlikte Öznenin Ölümü”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, ss. 115-147.
- Aygün, C. S. (2001). “Kimlik İnşasında Kağıt Kentlerin Kağıt Mezarlıkları”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Cilt 4, Sayı 5, ss. 153-163.
- Bardakçı, N. M. (2005). “Aziz Mahmud Hüdayi'nin Tasavvufi Düşüncesinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Hayat”, *Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayi Sempozyumunda sunulan bildiri*, 20-22 Mayıs Üsküdar, İstanbul.
- Baş, K. M. (2010). “Kutadgu Bilig’de Ölüm Anlayışı ve Ahiret İnanç”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 14, Sayı 42, ss. 83-105.
- Belek, K. (2006). *Modernleşme Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, 3. Baskı, Ankara: Siyasal.
- Burcu, E. ve Akalın E. (2008). “Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar”, *Türkiyat Araştırmaları*, Yıl 5, Sayı 8, ss. 29-55.
- Caims, E. (1982). *Inter Group Conflict in Northern Ireland*, In H. Tajfel (ed.). *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cıblak, N. (2012). “Anadolu’da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”, *Türk Kültürü*, Yıl 40, Sayı 474, ss. 605-614.
- Çalışkan A. N. (2010). “Heideger’in Düşüncesinde ‘Ölüm’”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 3, Sayı 4, ss. 1-7.
- Demirtaş, H. A. (2003). “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, *İletişim Araştırmaları*, Cilt 1, Sayı 1, ss. 123-144.
- Ersoy, R. (2002). “Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller”, *Milli Folklor*, Yıl 14, Sayı 54, ss. 86-102.
- Fidan, A. (2010). “Çevre Kirliliği Açısından İlçe veya Küçükşehirlerdeki Belediye Anonsları Üzerine Bir İnceleme”, <http://www.yerelyonetim.net/ilce-veya-kucuksehirlerdeki-belediye-anonslari/> 150/, (Erişim, 18.08.2014).

- Gazali. (2011). *Hucet-ul-İslam Ölüm ve Sonrası Kabir Kıyamet Ahiret*, (Çev.) Hüseyin Okur, 11. Basım, İstanbul: Semerkand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Gündoğan, A. O. (t.y.), “Ölüm Üzerine”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/KisaDenemeler/Alı-Osman-Gundogan-Olum-Uzerine.pdf>, (Erişim, 13.07.2014).
- Güzel, S. (2010). *Ölüm, Ruh Ve Kabir Hayatı*, Konya: Dizgi Ofset.
- Hökelekli, H. (2008). *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, İstanbul: Dem.
- Işık, C. (2012). “Halk İnançlarında Kalıp Değiştirme-Ruh Göçü”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8/1, ss. 46-61.
- Kara, Z. (2009). *Ölüm Fenomeni Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması Kayseri Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Karaali, R. (2008). *Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, <http://www.ilimdunyasi.com/olum-psikolojisi/dinlere-gore-olum/?wap2>, (Erişim, 19.07.2014).
- Kerman, U. vd. (2014). “Türkiye Düzenli İlerleme Raporlarının Kapasite Kavramı Açısından İncelenmesi”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6 Sayı 2, ss. 33-46.
- Koç, M. (2002). “Ölüm Olgusu Üzerine Kuramsal Açından Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/2002, ss. 7-21.
- Kolukıncık, S. ve Yıldırım, A. R. (2009). “Kimlik İnşasında Söylem ve Anlam İlişkisi: Kocabaş Abdalları Örneği”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8, ss. 145-158.
- Kübler, R. E. (1987). *Living With Death And Dying*, London: Souvenir Press.
- Malpas, S. (2006). *Ölüm ve Felsefe*, Çev. Nur Küçük, İstanbul: İthaki.
- Merriam, S. B. (2013). *Qualitative Research-Nitel Araştırma*, (Çev.) Selahattin Turan, 3. Basımdan Çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö. ve Oktay Özdemir, S. (2009). *Kişiler Hukuku Gerçek ve Tüzel Kişiler*, 9. Basım, İstanbul: Filiz.
- Onay, İ. (2013). “İslamiyetten Önce Türklerde Ölüm Anlayışı ve Defin Yöntemleri”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Sayı 7, ss. 232-245.
- Öğter, A. ve İnyet, A. (2013). “Uygur Türklerinde Ölüm İle İlgili İnanış ve Adetler”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1/2, ss. 49-64.
- Özel, Ç. (2002). “Medeni Hukuk Açısından Ölüm Anının Belirlenmesi ve Ceset Üzerindeki Hakka İlişkin Bazı Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, ss. 43-77.
- Özel, H. (2000). “Ölümün Politik İktisadı: Polanyi ve Marx’ın İnsan Anlayışlarına Dayanan Bir Deneme”, *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, ss. 61-81.

- Polat, N. (2011). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yazılı Basınında Kişisel İlanlar ve Ölüm İlanları”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 40, ss. 87-100.
- Reicher, S. (1982). The Determination of Collective Behaviour, In H. Tajfel (ed.), *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sağır, A. (2013). “Modern Dünya ve Ölüm”, *Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, ss. 213-222.
- Sağır, A. (2012). “Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi”, *Turkish Studies*, Vol 7, No 2, ss. 903-925.
- Sevim, O. (2003). “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Sosyal Kimlik Algıları”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 3, Sayı 11, ss. 89-106.
- Sözen, E. (1991). “Sosyal Kimlik Kavramının Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi”, *Sosyoloji Konferansları, Yirmiüçüncü Kitap*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, İstanbul, ss.93-108.
- Şekeryan, A. (2009). “Kutadgu Biliğ’de Ölüm Kavramı”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ari_sekeryan_kutadgu_bilig.pdf, (Erişim, 23.07.2014).
- Kazancı, Ş., Asiye, F. (2009). “Mevlana’nın Ölüm Algısının Kur’ani Arka Planı”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, ss. 67-80.
- Tapucu, A. ve Aksoy, Ş. (2004). “Şanlıurfa’da Ölümünden Defin’e Kadar Yapılan Uygulamalara Genel Bir Bakış”, *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, ss. 53-58.
- Tatlılioğlu, D. (2009). “Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, ss. 99-129.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı. (2005). *Kur’an-ı Kerim Meali*, (Haz.) Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, Kalkan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., 2. Basım, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı. (2002). *Sala Verilmesi*, <http://www2.diyaret.gov.tr/dinisleriyuksekkurulu/Sayfalar/SalaVerilmesi.aspx>, (Erişim, 04.07.2014).
- TDV Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2009). *Sala*, <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php>, (Erişim, 04.07.2014).
- TDV Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (1993). *Cenaze Salası*, <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=cenaze+salas%C4%B1>, (Erişim, 14.08.2014)
- Thomas, V.L. (1991). *Ölüm*, (Çev.) Işın Gürbüz, 2. Basım, İstanbul: İletişim.
- Tokyürek, H. (2009). “Eski Uygur Türkçesinde ‘Ölüm’ Kavramı İle İlgili İfadeler”, *Biliğ, Yaz*, Sayı 50, ss. 169-198.
- Turner, C. J. (1982). Towards a Cognitive Redefinition of The Social Group, In H. Tajfel (ed.), *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Turner, C. J. (1975). "Social Comparison and Social Identity: Some prospects for Intergroup Behavior", *European Journal of Social Psychology*, Vol 5, No 1, pp. 5-34.
- Uyanık, Z. ve Kala, A. (2013). "Ardahan Yöresi (Damal) Alevilerinde 'Hakka Yürüme Erkanı': Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar", *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, ss. 60-77.
- Ünal, S. M. (2011). "Zamansız Ölüm: Geleneksel ve Modern Toplum Karşıtlığında Ölümün Yeri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss. 121-133.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. Baskı, Ankara: Seçkin.
- 2238 Sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun, RG: 03/06/1979-16655.
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, RG: 08/12/2001-24607.
- Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, RG: 19/01/2010-27467.
- <http://www.bayburtpostasi.com.tr/m/?id=8509>, (Erişim, 18.08.2014).
- <http://www.fikih.info/kategoriler/olum-ve-kabir-hayati/3565-cenazede-neden-salaokuyoruz.html?Tpl=component&print=1>, (Erişim, 04.07.2014).
- <https://kurul.diyaret.gov.tr/SoruSor/Cevap.aspx?ID=36387&q=cenaze-icin-sala-vermek-gerekir-mi--sala-vermenin-hukmu-nedir-#.U7ZozKOKCbF>, (Erişim, 04.07.2014).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54da6060c2f927.53233616, (Erişim, 10.02.2015).
- <http://www.turkyahudileri.com/content/view/262/223/lang,tr/>, (Erişim, 20.07.2014).
- http://www.utwente.nl/cw/theorieenoverzicht/Theory%20Clusters/Interpersonal%20Communication%20and%20Relations/Social_Identity_Theory/, (Erişim, 14.02.2015).